להכיר נועם הכבוד האמתי

ערכה של מידת הכבוד ומקומה

בתוככי התודעה האנושית ישנם כוחות וזרמים אשר אינם גלויים לעין במבט רגיל. כוחות אלו מפעילים את האנושות הכללית והפרטית מבלי שבני האדם מודעים להם, חלקם גלויים יותר וחלקם פחות. על כל פנים, לית מאן דפליג שישנה מהות נפשית הסמויה מן העין, המוליכה אותנו במידה רבה מבלי ידיעתנו.

בגרעיניותם הטהורה והיסודית של הכוחות, כולם חיוביים, הם אנרגיה טהורה. אלא שפעמים לא מעטות, בהשתלשלותם מתוך גרעיניות הנפש אל עבר התודעה הגלויה והפעילות האנושית, הם קורמים עור וגידים לכוח שמופיע ככוח שלילי שמוביל אינטרסים אנוכיים, ומוליך את האדם והאנושות למאבקי כוחות ומלחמות ושלילת הזולת. אחד מהכוחות היסודיים ביותר הללו הינו הכבוד.

באינטואיציה הראשונית, למשמע אוזן, הכבוד מצטייר כדבר שלילי בהחלט, כמין לבוש חיצוני של האדם שמשמש אותו ככלי לצבירת כוח והשפעה, למען יוכל לשלוט על הזולת ובד בבד לקבל מהזולת הערצה. הכבוד נראה כדבר מיותר אצל עובד ד' האמתי, אותו צדיק שעובד במסתרים ואינו זקוק לזולתו כלל. הוא נראה כאינטראקציה אנושית המבוססת על אינטרסים נמוכים ובסיסיים, אשר לתורה הטהורה אין חלק בה.

אנו ננסה למצוא מבוא ופתח בכדי לקלף את קליפת הכבוד החיצוני ולמצוא את מושגה הטהור, לנסות לטהר את המושגים ולמצוא איך בבסיסם עומד כוח שהינו חיובי בעיקרו, ואיך ניתן – לאחר עבודת א-להים מרובה – לזככו ולהעמידו בקרן אורה עם שאר מושגי עבודת א-להים החיוביים שמרוממים את האדם לעבודת ד' שלמה ומקיפה עם כל כוחותיוי.

.. "כל פעל ד' למענהו". גם הדברים היותר רעים יש בהם תועלת כללית, מוסרית או חמרית, והכל בכלל תיקונו של עולם הוא, עד שעמד דוד המע"ה ג"כ על תועלת מציאות השיגעון בעולם, ע"י מעשה הבא לידו. ומזה אנו דנים ג"כ להמון מידות רעות ודיעות רעות, שמציאותן וגם מציאות המחזיקים בהן והמתמכרים להן במדה יתירה, נצרכת להכלל". פנק"א קלו.

עבודה זו אינה פשוטה כלל ועיקר, יש בה סכנות העלולות להכשיל את האדם ולהביאו לאי הבחנה בין טוב לרע², וכן היא אינה מתאימה לכל אחד ולכל מדריגה, "לאו כל מח סביל דא". עם זאת יש מקום, בזהירות רבה, לנסות ולפגוש את המושגים בטהרתם וביסודם.

א. הכבוד – ביסוד עבודת ד'

התשתית לכל התשובות ולכל ההתבוננויות, שניתן לומר שהיא היסוד לכל המבט הבסיסי בעבודת ד' – היא הכבוד. מושג זה, אם יעמוד על כנו ויסודו, יוכל להרים את אישיותו של עובד ד' בינו לבין עצמו, בינו ובין חברו ובינו ובין קונו:

קודמת לכל מיני התשובות, שהן באות אחריה, היא התשובה אל כבוד ד'. אע"פ שבהתרחב האור המושגים מתעלים, עד שהתוכן של כבוד, עם כל רחבו, צר הוא מהכיל את השטף הגדול של אורות התשובה, שתמצית נקודם יקר מחכמה ומכבוד, וזהו יסוד התשובה שאורו יגלה בעקבתא דמשיחא, ויכלול בקרבו את כל ארחות התשובה הקטנים ממנו שכולם בו כלולים.

כותב הרב:

כשם שרדיפת הכבוד המדומה היא ממדות הרעות המוציאות את האדם מן העולם, כך ההכרה האמיתית של חיי כבוד אנושי והגועל לחיי בזיון היא יסוד העולם, כי היא מרוממת את רוח האדם להכיר (את) נועם הכבוד האמיתי של העימות וכשרון אמת בחכמה ובדעת האלהים וכבודו ודרכיו. ע"כ ראוי לאדם שיכיר כי ערך החיים עומד(ים) בעצמם רק בהיותם מחוברים עם רגש הכבוד האנושי, אבל כשיתלוה עמם אבדן הכבוד האנושי (אינו) [אינם] נחשב[ים] לחיים אנושיים. ואם כי ישנם גדולי לב שנושאים באהבה בוז, מפני שהם להם כדמות הכנה לכבוד יותר שלם ונעלה, שהוא כבוד השלימות, אבל אינו מפני שאין לכבוד האנושי מצד עצמו ערך, כי הוא תואר החיים האנושיים. ע"כ נח לו לאדם לאבד חייו הגשמיים הגופניים, ואפי' באופן משונה והפוך מכל כבוד לשעתו, ולא ילבין פני חבירו ברבים, שמאפיל את כבוד חיי חבירו לעתיד בעב שאינו נמחק, שהרבים רישומם חזק מאד, ובנפול כבוד חבירו ברבים כבר הוא אובד מדרגתו וערך חייו. ע"כ מפאת הציור המוסרי הראוי לאיש שלם המכיר

- 2. כאמור בפסקה המובאת לקמן: "מתרבים הנכשלים".
 - .ה. אורות התשובה ד, ח.
- .4 כל המוסף במוסגר {} הינו תוספת שלי להבהרת הכתוב.

את ערך החיים, ראוי שיהי' נח לו אבדת גופו מאבדת כבוד חייו של חבירו, שהיא מיתה מגונה נמשכת⁵.

ראשית מלמדנו הרב שישנו כבוד מדומה וישנו כבוד אמיתי. נקודה זו כבר הינה חידוש בעינינו: עצם העובדה שישנו כבוד אמיתי, פירושו של דבר שעצם הדבר אינו שלילי. אדרבה, ממשיך הרב ואומר שהחיים ללא כבוד אינם חיים, ואף אותם גדולי ישראל שנהגו בבזיון כלפי עצמם וגופם – היה הדבר להם כהכנה למדרגה עליונה יותר.

לאמתו של דבר הכבוד הינו יסוד העולם, דהיינו הוא יכול לשמש לכבוד השלמות. הוא כוח בסיסי בנפש האדם שמתייחס לדבר הנפרד ממנו ביחס של הערכה, רוממות והערצה. העובדה שהאדם מכבד את עצמו, ואינו מזלזל בעצמו בגופו או בנפשו, יכולה לשמש כפתח להבנה שיש לתת כבוד, ולו יהיה זה הבסיסי והתשתיתי ביותר, לנפש האדם. התחלת האדם לכבד את עצמו הינה תחילתו של תהליך שבסופו יובן לאדם שישנם דברים בעלי ערך, ומתוך כך הוא יתחיל לחפש את הערך הנעלה יותר של הדברים ולא יסתפק במה שגלוי במבט ראשון בלבד. מושג הכבוד בונה בנפש האדם תנועה נפשית הפונה אל מה שחוץ ממנו ביחס של הערכה ורוממות – ועצם היחס הוא המבוקש.

מנגד, אדם שפל אינו מעריך שום דבר, הכל בעיניו שווה כקליפת השום, הוא אינו מצא טעם בדברים. אם נעמיק מעט, נאמר שהיכולת להעריך דברים נובעת מתכונותיו של האדם. החוץ משמש לעניין זה אספקלריא של הפנים. הטיפש איננו מעריך את החכמה, מפני שמעולם לא נוצרו אצלו התנאים המקדימים, הכשרונות והיכולות לזהות מהו דבר חכמה. סולם הערכים והתבונה שאיתם הטיפש מודד הינו הוא עצמו. כיוון שאצלו לא קיימים הכשרונות הדרושים להבין דבר חכמה, הוא לעולם לא יזהה דבר שכזה ולא יעריך אותו (וכמו כן הדבר נכון גם בענייני עושר ועוד).

אם כן, התשתית לכל דבר ערך היא עצם הערך – זהו הכבוד. הכבוד הוא העובדה שאני מעריך משהו ונותן לו חשיבות. אדם שחסר את היכולת הזאת מפני שהוא שפל לחלוטיז, אינו יכול להעריך ולכבד שום דבר.

במובן זה הכבוד הינו יסוד העולם – היסוד שעל ידו האדם יכול לפגוש את העולם בצורתו המכובדת, ומתוך כך להתחיל תהליך של למידת ערכים עד התכלית המקווה שבה הוא יעניק ערך לדברים הנכונים – לדעת אלוקים ולחיים האלוקיים.

הרב מדגיש במקום אחר עוד זווית בדבר הכבוד:

אבל דבר אחד יש שעל ידו נוכל להגיע עד אותו המקום, ששם טמון הוא זיק החיים המסתתר בקרב האדם פנימה, גם בעת אשר ירד בשפל הדיוטא התחתונה על העולם המוסרי – זה הוא כח הכרת ערך עצמו והרגשת הכבוד, כבוד הנפש הראוי לאדם באשר הוא אדם. וכשיתעודד האדם להכיר את ערכו אז ישובו לו לאטם כל כחותיו והרגשותיו המוסריים הנרדמים, וישובו ויחיו⁶.

נראה לי שהדברים מתאימים לנאמר לעיל. אכן כוח הכבוד הינו תשתיתי ויסודי, כוח שעל ידי רוממותו ניתן לרומם את כל קומת האישיות. כפי שאמרנו, זו נקודה שבה תלוי עצם היחס של האדם לכל החיים, ובמידה שהאדם מכבד את עצמו כך נצבים על גבי כוח זה שאר כוחותיו, שכן הכבוד הוא עצם נתינת הערך. אם כוח זה אינו קיים – אין כלום, ובאותה מידה שהכבוד מתעורר – כך מתעורר עצם היחס של האדם לעצמו, לזולתו לעצמו ולכל חייו.

ב. כבוד לצדדים העיקריים באדם

ואם כנים דברינו, הלא התהליך של נתינת כבוד יוביל לאמור לקמן:

האדם צריך לכבד מאד את רצונו ונטיות נפשו, שהם ההתגלות הנכבדה שבהויתו, אבל דוקא מפני זה צריך הוא ליסר את נפשו במוסר חכמה תמידי, כדי שיבא למדה זו, שנטיותיו ורצונו יהיו ראויים לכבוד, כי יתלהבו תמיד אל הטוב והנכון היותר ראוי ונחמד⁷.

שני דברים למדנו. האחד, הכבוד צריך להינתן לחלק היותר נכבד שבתוכנו, לחלק שלא תמיד גלוי וידוע אף לנו עצמנו, אך הוא זה שמוביל אותנו במהלך חיינו. החלקים הסמויים הללו – הרצון ונטיית הנפש – הם עיקריים באישיותו של כל אחד. הרגילות האנושית היא לכבד את החלקים החיצוניים, והרב מלמדנו שיש לכבד את החלקים המהותיים, הפנימיים, שהם הינם באמת בניינה של האישיות.

הדבר השני אותו למדנו הינו חובת הזיכוך המתמיד – בכדי לזכות לאמון עצמי יש לעבוד על כך. צריכה להיות חתירה מתמדת להעלות, לרומם ולזכך את הרצון בכדי שיהיה באמת ראוי לכבוד. אם האדם יעמול לכוון את רצונו אל עבר מטרות ראויות לשמן, אל הדברים הטובים באמת של המציאות, אזי רצונו יהיה ראוי לכבוד אמתי.

כשאדם מתחיל להתעלם מן החוץ ולהתייחס אל הפנים, צומחת לה הדרגה נכונה של מה שחשוב ומה שטפל, בניגוד לתפיסת העולם הרגילה המחשיבה את ההתקדמות הטכנית והמעשית ומתעלמת מהאמצעים והמניעים שמובילים לתוצאות. המבט המכבד – אותו מבט שמחפש את מה שראוי לכבוד – חותר למצוא את הסמוי והעקרוני. התרגלות לזה מובילה למצב שבו כל דבר יתפוס את ערכו הנכון, והחיצוני והטכני ישמש ככלי שרת בידי הפנים:

- .6 אגרות הראי״ה רכו.
- .7 פנקסי הראי"ה ג, עמ' שנה.

צריך להסביר עילוי הלימוד של רזי תורה, עם הדרישה לכבד את ההכרות הפנימיות של האדם, שהוא יסודו של עולם. וכל הנפילה שהעולם המתעלה בתרבותו החיצונה נופל הוא בערכו הפנימי, באה היא ממדה זו, שכל מה שהערך החיצון של התרבות הוא מתקדם, העין תופסת יותר את ההכרה החיצונה, ומוסיפה לזלזל את ההכרה הפנימית, ומתוך כך ערכו האמיתי של האדם פוחת ויורד. וגאולת העולם תלויה היא ברוממותן של ההכרות הפנימיות, שהן באות ומאירות על ידי העסק הכביר במעמקיהן, שהוא עצמו העסק הנלבב ברזי תורה, בקדושה ובטהרה, בענוה ואומץ רוח³.

ההתקדמות הטכנית מביאה הרבה ברכה, אך סכנה טמונה בה, שכן סולם הערכים עלול להשתבש: אם עיקר המבט יהיה נתון לשיפור הרווחה הגשמית, עלול להיווצר מצב שאמצעי המחיה יהפכו להיות העיקר, ומחשבותיו רצונותיו ואישיותו של האדם – הטפל. אף אם יישאר האדם במרכז, החלקים ה"טפלים" שבו יהפכו להיות החשובים, ההישגים החיצוניים יהפכו להיות מושא ההערצה ולא תכונותיו הפנימיות – טובו, חסרו, חכמתו ורצונו.

הרב מטיל אחריות רבה על כתפי "המכבד". לא זו בלבד שישנה תביעה מתמדת לזיכוך הרצון, אלא נתבעת אף התרגלות למבט פנימי, להכרות פנימיות. הרב מלמדנו שגאולת העולם תלויה בכבודן של ההכרות הפנימיות – אמנם נראה שמדובר כאן במדרגה עליונה המובילה בסופה לעסק ברזי תורה, למי שראוי לזה בלבד כמובן; אך בנוגע לעצם העובדה שההכרות הפנימיות הן אלו שחשובות והן שתקבענה את כיוונה של התקדמות העולם ומגמתה –מעובדה זו אין להתחמק, ועל כל אחד מוטלת האחריות להסיר את התבלול מעל העין החיצונה, ולחפש את הנסתר, הפנימי והחבוי. לחפש את אותו הדבר שהינו עקרוני, להתעלם מהטכני והחיצוני, ולחתור לעומק. החיפוש אחר ההכרות הפנימיות יגרום להתעלות העולם – מצב שבו מה שקובע ומה שנחשב הינו הערכים הפנימיים ולא הגלוי בלבד.

הכבוד אצלנו נובע רק מצד החיים, מצד אותם החיים שבפנימיות מקורם ישנם במדה עוד יותר גדולה ממה שנראים מחוץ, בהפעילם על הרושם החיצוני⁹. ע"כ ראוי להשריש כי החיים צריכים להכבד, החיים הפנימיים שהחי יודע את חייהם, ואז ממילא יבא האדם לידי הכרה שבאמת חיים כאלה ישנם עמדו, וכל

^{8.} שמונה קבצים, קובץ א, רסב.

^{.9} עין איה, שבת ב, נב.

אשר יוסיף ללכת בדרך צדקה, כה ירומם אותם החיים וכה יוסיף להצליחם, עד אשר לעד יהיה איש חי רב פעלים¹٠.

אין זו מלאכה קלה. הפניית המבט לעבר הפנים דורשת מאמץ רב, שנים של הרגלים ותרבות שלמה עומדות בעוכרינו. אלה שרירים מנוונים, כוחות נפש שלא הורגלנו להפעילם, וכמו בכל מכונה שלא עבדה זמן רב - ייתכן שתהיינה חריקות בהתחלה. כלומר, בהחלט ייתכן שהכבוד יפספס את מטרתו; נכבד את הדברים הלא נכונים בתחילה, או שנטעה במשקל ההערכה מה צריך לכבוד ובמה לא, אך למעשה אין דרך אחרת. הסרת הקללה של "ולא תאמין בחייך", קללת הגלות שפגעה בכבוד הלאומי ובכבוד האישי (וביתר ביאור בהמשך בע"ה), הינה תהליך שאורך זמן. הגולם קם לתחייה והכוחות מתעוררים, ופעמים רבות תוך כדי ההשכמה הם נרדמים חזרה לתקופת מה, ואף בועטים תוך כדי מהלך ההשכמה, אך חיפוש הכבוד העצמי של האומה ושל כל אחד ואחד בתוכה - כמובן שווה כל מאמץ, ובלבד שבניין האישיות הטהורה והשלמה יעמוד על תילו.

ג. כבוד לזולת

כשקמה והולכת וניצבת אישיות שלמה, יש ביכולתה להכיר בזולתה, מתוך כך יואר אור חדש גם על אהבת ישראל שבה אנו מחויבים:

הכבוד הוא המעמיד את החיים הרוחניים של האדם בצביונם. גדול כבוד הבריות מצד עצמו, מצד שהוא מורה על יתרון נשמת האדם, שהכבוד הוא מחובר עמה. ועל כן כל בזיון שמזדמן להאדם יש בו משום הורדת ערכו האנושי בכלל, וגורם הוא עי"ז גם השפלה כללית בערכי חייו הרוחניים כולם¹¹.

הכבוד שאנו צריכים לתת לזולתנו נובע מאותו המבט הפנימי אשר אנחנו הולכים ורוכשים. אותו המבט ילמדנו לגלות גם בחברנו את מעלתו ולא חסרונו, מעלתו שישנה בו מכוח נשמתו הייחודית, ומתוך כך מאירה בו את תכונותיו המעולות. מי שאינו מכיר את מעלת נשמתו לא יכיר גם את מעלת נשמת חברו. שיאה של הנקודה הפנימית הינו צלם אלקים אשר בקרבו; 'חביב אדם שנברא בצלם', את החביבות שבו ניתן למצוא על ידי הצלם אשר בקרבו, ומי אשר צלם אלקים מאיר לו ומאיר את דרכיו – ידע בסיכומו של חשבון למצוא את מעלת חברו:

^{.10} עין איה, שבת ב, סב.

^{.11} עולת ראיה א, עמ' עז-עח, ולא לידי בזיון.

אבל הענו רואה את עצמו מכובד מצד צלם אלהים אשר בו, מצד החכמה והטוב הנקנה בנפשו, ומוכן לראות ג"כ את חסרונותיו בלא שום משוי פנים, וכן רואה הוא ביתרון חבירו מצד צלם אלהים וסגולת הנפש¹².

גם בנוגע לכבוד הזולת חשוב להזכיר את שאמרנו: לא כל הנראה ככבוד אכן הוא כבוד. חיי החוץ והפרסום גורמים להענקת כבוד לדברים המדידים והחיצוניים, כגון עושר, נכסים, יופי וכדומה, אולם הלא העיקר טמון בדברים הפנימיים שאינם מדידים בדווקא: חכמה, צדקות, ענווה וכדומה. כבוד אמתי לזולת, כמו הכבוד לאדם עצמו, משמעותו לחפש אחר מה שחשוב בחיינו באמת, אחר מגמת חיינו שאותה אנו מעריצים ואליה אנו חותרים. את נקודה זו יש לכבד – לכבד באמת.

נקודה חשובה נוספת שאין לשכוח: אל לה לאהבת עצמנו וחברנו לסמא את עינינו מלבקר את מומינו; הראייה הפנימית, אשר מוצאת נקודת טוב פנימית נשמתית, איננה מתעלמת מהחסרונות, אלא חודרת למעמקים. 'מעלה ניצוצות' מעמקי הכוחות, ומאירה את כל האישיות, מעלותיה וחסרונותיה, באור הנשמתי הפנימי המכובד.

ד. כבוד שמים

בעומק עומקים ישנה כאן נקודה עמוקה יותר, המובילה מעבודת אלקים לדעת אלקים:

ידע שגם היותר רעים שבבני אדם יש להם ערך חשוב מאד. וכל מה שאנו אומרים לשנא את הרעים ולבזותם, הוא רק לפי הערך של הטובים, כמו שנגד אור גדול מאד נראה נר קטן שהוא חושך. על כן כשהוא מסתכל במשקל כללי למעלה מכל הערכים, הוא אוהב ומכבד את הכל, וממילא הוא מכבד גם כן את עצמו בכלל כל הבריות. ובזה לא יבא לא לידי זחיחות הדעת ולא לידי יאוש¹³.

אמנם אפשר וצריך להסתכל על כל פרט ופרט ועל כל אדם ואדם ולמצוא את הצד הנעלה והמכובד שבו, ואין ספק שעובד ה' האמתי כך עושה ונוהג, ועם זאת ישנו שורש שממנו הכל נובע. ישנו 'משקל כללי' שגורם לכך שהכל יהיה מכובד. בורא כל ברא את העולם בצורה מכובדת, זו טבע בריאתו של העולם, הכבוד האלקי שרוי ונמצא בתוככי כל בריה ובריה, ועלינו למצוא ולגלות אותו. ההכרה היסודית תחפש את השורש לכל הכבוד הנמצא בעולם. יש לתור ולחפש אחר סיבת הכל, אחר נקודת הארכימדס שמעמידה את כל העולם בצורה מכובדת. מבט שלם כזה יכול בהמשך להתחיל ולמנות את כל הפרטים, ולכלול גם את עצמו בתוכם, בענווה הראויה.

ממילא מובן ומתבקש:

^{.12} עין איה, שבת ב, קטז.

^{.13} פנקסי הראי"ה, עמ' רסט.

כבוד אלהים וכבוד האדם, כבוד העולם וההויה כולה, הכל אחד. הננו מנשאים את רוח האדם עד כדי אותה הרוממות שעל ידה כבר יחוש שיש לו עסק עם כבוד אלהים עליון. רק השפלות, המביאה לידי תרדמה, היא מיאשת את האדם מהטפל בכבוד אלהים. אבל גאון הרוח, המוכרח להיות מבוטא בכל מרום תפקידו, לא יתן לאדם לנוח, לעמוד בודד, לדלות אידיאלים נשאים מתוך מרבץ פריצי חיות. והגודל האנושי ימלא בכל הדרו, עד שיחוש שיש מעמד לאדם כשהוא מכבד את מלך הכבוד, וכבודו כבוד של אמת הוא, כבוד אלהים הוא. כי מכבדי אכבדיי.

מבט מחודש מעניק לנו הרב. ההתבוננות אשר משתפת את כבוד אלקים וכבוד האדם מפליאה אותנו ומרוממת אותנו אל על. לא עוד מבט שבור ומרוסק על כבוד אנושי הנלקח בכוח הזרוע, על כבוד העולם הזה אשר העלאתו היא שכחת אלקים. נהפוך הוא, בבסיס עומדת תפיסה אחדותית המתבוננת על כל ההוויה כאורגניזם אחד אשר אין בו הפרדה בין הדבקים. בשורש ישנו דבר אחד והוא הכבוד. הכבוד הינו הצד המרומם של כל דבר, הנקודה שבשבילה כדאי לחיות, המבט שמתוכו כל החיים מקבלים את ערכם. כשהכל מתרומם ונפגש עם נקודה אצילית זו, זהו צומת ומפגש של כל הנחלים, וכל הכבוד האלקי הנמצא בתוך כל הבריאה ומפעם בכל יצור ויצור שורשו בכבוד אלקים.

צריכים תמיד למצא את הצד המכובד שבכל ענין. אז יגלה אור העולם כולו בכבודו העליון, ויחל להתקיים וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ 15.

מדרגות עכשוויות ומדרגות עתידיות מתנקזות למקום אחד. אין כאן ציפייה לכבוד האישי בלבד, אלא שאיפה לאחד את הכלל עם הפרט. החדירה לעומק הנושא מאירה את כל אגפיו. כשמאירים אור בתשתית כל הענפים מתברכים, העולם כולו יאיר בכבודו של הקב״ה, ומיניה וביה הצד השפל והחרפה יוסרו.

ומכל מקום תביעה ישנה כאן, בקשה גדולה של הרב המבקשת מאתנו להתרומם ולמצוא את הנקודה הפנימית המכוננת את עמידתו של כל יצור, את הצד הא-להי שבתוכו, שבגללו שווה לחיות.

אורו של משיח כשזורח בלב, הוא מלמד לכבד את הבריות כולם. והיה שורש ישי אשר עומד לנס עמים, אליו גויים ידרושו, והיתה מנוחתו כבוד¹⁶.

^{.14} שמונה קבצים, קובץ ג, שו.

^{15.} שמונה קבצים, קובץ א, תתצ.

^{.16} שמונה קכצים, קובץ א, תתצא.

שלמות עניין הכבוד, יש לדעת, תופיע רק עם הגלותו של אורו של משיח, 'ובהיכלו כולו אומר כבוד'; אמנם עד אז, בטרם הופיע האור השלם לחלוטין, יש לדעת ולהכיר שמה שזורח עלינו עתה הוא קווים דקיקים של אורה, שאנו זוכים לטעמם, והם המבקשים מאתנו להתרומם לעבר אותו מבט משיחי. קווים אלו הינם בעצם אור עליון של ציפייה משיחית להגלות לאורו של מלך מלכי המלכים. כשהלב מתמלא באורו של משיח, הכבוד מתפשט לכל העולם כולו.

כשאנו באים לעסוק במושג השורשי של כבוד שמים, עלינו לדעת כי לא פשוט הדבר: סיגים מקיפים את השושנה, פעמים לא מעטות המושג האלוקי מובן שלא בטהרה, מושגים אנושיים מושלכים עליו ומעממים אותו מכוונתו המקורית והאמיתית:

כמה סיגים צריכים להסיר מהמושג "כבוד שמים", עד שיהיה מובן בטהרה כזו המסלקת ממנו כל חסרון וכל השפעה מזויפת. כל מה שהעולם סובל, יש לזקוף על יסוד זה של טהרת כבוד שמים מכל סיגיו ובדיליו".

הדברים צריכים חידוד ודקדוק: הכבוד שאנו נותנים כלפי שמיא אינו נועד עבורו יתברך חלילה, אין הוא זקוק לכבוד כמובן, הוא נועד עבורנו: באותה מידה שאנו מכבדים את מלך הכבוד, על ידי כך מושגינו וכבודנו מתרוממים. דומה הדבר למה שכתב המבי"ט בשער התפלה פ"ב, בדבר חובת סידור השבח קודם הבקשה: "צריך שידע האדם ויכיר קודם תפלתו לאלהיו, כי אין מי שיכול לתת את שאלתו ולעשות את בקשתו, אלא הוא ית', כי הוא ברא את העולם, ולו נתכנו עלילות, ולזה צריך להקדים ולסדר שבחו של מקום, לומר שהוא יודע ומכיר כי מצד שבחו וגדולתו שהוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו, הוא ראוי שיתפללו אליו". ובעניין הכבוד הדבר בסיסי ביותר, כי נתינת הכבוד האמיתי לקב"ה מולידה ומצמיחה על גבה את כל "ארחות הצדק והמשרים" – שהרי הכבוד שנכבד את המכובד הוא בהליכה בדרכיו

ומפורש בדברי הרב:

יסוד כבוד ד' שהוא מקור כל השלימות אינו מפני שהוא ית' צריך לכבוד בריותיו, כ"א מפני שע"י הכרת כבוד שמים יבא האדם לכל שלימות בין בדיעות בין במעשים.

יסוד כבוד שמים באמת, הוא שע"י כבוד שמים נעשים כל דרכי היושר מכוונים בעולם, ובהבטל כבוד שמים חלילה אפי' במקצת, נתמוטט יסוד הצדק והמוסר בכלל, ואז ילכו בנ"א בחשכה. וזהו עיקר הקפידא בכבוד שמים, כי איז הקב"ה

^{.17} פנקסי הראי"ה, ב, עמ' רז.

^{.18} עין אי״ה, ברכות ה לט.

צריך לכבודינו, אלא שכבודו ית' הוא מצד עצמו יסוד ההשלמה התכליתית לכל נוצר... לכשנשא עין למרחוק, נדע כי רק כבוד שמים הוא המכון והבסיס של כל ארחות הצדק והמשרים, הוא ית' הוא צדיקו של עולם".

ממילא ברור מאוד מה שכותב הרב לעצמו בפנקסיו, מה הוא הדבר העיקרי שעליו נסוב צערו:

מה הוא סוד צערי הגדול, שבשבילו אני סובל כ"כ מכאובי נפש וגוף, שבגינו הנני מוזר לאחי ונכרי לבני אמי, זה הוא הצער הגדול של מיעוט כבוד שמים, של שכחת שם ד'. ביותר מכל מדאיבני הענין של שכחת שם ד' אלהי ישראל, אבינו מעולם עד עולם, בעצמותה של ההתעוררות הגדולה אשר להתחיה הלאומית... ובטחון אדיר הולך ומתגבר בקרבי, שכל אלה, הכונניות, ההולכות ונעשות בעולם, ובעולמנו הפנימי, כולן הנן הארות מופיעות לכבוד ד' ושיגוב שמו, שיזרח בהודו ויגלה ויראה עלינו בכל הדרת קדשו0.

ומהי התוצאה והמבוקש של כל הכבוד אשר אנו מעניקים לבורא? המגמה של הכל היא שלמות ברואיו, וככל שברואיו יתעלו יותר ויכבדו יותר ותמצא בהם השלמות בהליכה בדרכיו ובשמירת מצוותיו ובדעת א' אשר בקרבם – כך כבודו מתעלה.

ראוי שישכיל האדם כי טובו של השם ית' היא מקפת את המציאות כולה וכל מה שברא לכבודו ברא, וכבודו הוא שלימות הגמור שימצא בברואים לכ"א לפי מה שיוכל לקבל ולהתעלות¹².

ה. כבוד ואחדות

הרב קושר בין עניינו של הכבוד ובין מושג האחדות:

ורעיון אחדותי זה, כללי ועליון, ממלא לבב של צדיקים גדולה ושמחה, ומחזק ומחזה את רוחם לעבודה שלמה תמידית, ונותן להם כח רוחני של שלום וכבוד להשלים עם כל נטיות החיים ולהעלותם, לדעת איך לכבד את הבריות כולם, ולהסתכל מתוך מעמדם איך הכל עושה רצון קונו. ומתוך עליוניותה של מחשבה זו, יודעים הם לברר מכל דיבור ומכל תנועה, מכל ידיעה ומכל מאורע, דברי אלהים חיים. ואור תורה וחכמת אלהים מאירה את כל הוייתם מכל

^{.19} עין אי״ה, ברכות ג לא.

^{.20} פנקסי הראי"ה, א, עמ' תיב-תיג.

^{.21} עין אי"ה, ברכות ה, קב.

העברים, ובקרבם יכבדו את אלהי הכבוד, והדר כבודו מלא עולם וסובב עולם, ומעולם ועד עולם אתה אל. וחסד אל כל היום²².

מהי האחדות? ההבנה שהמציאות כולה מקושרת על כל חלקיה, כל חטיבות הדומם-צומח-חי-מדבר, כל היקום כולו קשור בקשרים סמויים מן העין. ממילא ההשלכה היא שישנה השפעה מחלק אחד למשנהו. האחדות הינה צד השיווי שיש בכל ההויה כולה, והינה יחוד שלטון ה' בהתחלת הסבות הראשיות ובכל האמצעים. משמעותה היא גם שישנה מגמה אחת כוללת כל²³. ממילא מתבקש הדבר שכל נטיות החיים גם הן נובעות מהאחדות הא-להית, ושגם להן ישנה מגמה א-להית. אשר על כן, המעמיקים במושג האחדות מוצאים את הפשר הא-להי שיש בנטיות החיים ויודעים איך לכבדן על אמתתן - מתוך ההקשר הא-להי שלהן, מתוך מגמתן והבנה לשם מה הם נוצרו. ממילא יודעים הם לכבד כל דיבור, כל נטייה וכל מעשה - שכן בכל הם מוצאים את שלטונו ומגמתו המוחלטת של בורא כל.

ו. כבוד האומה

אחד מהדברים היותר נוראים הוא לראות את הכבוד נשפל. כבודו של איש הנרמס הינו חוויה נוראית, הן למתבונן מהצד וכמובן למבוזה עצמו. כל תחושת הערך העצמי עלולה להפגע, ותחושות של מרירות ושפלות קומה מבעבעות בתוככי הנפש. שנאה וקנאה מתעוררות לאטן במעמקים, ותחושות קשות נוספות מוצאות את דרכן ללבו של המושפל.

כל שכן שאין ערוך להרגשת ההשפלה כשאומה שלמה מושפלת. העוצמה, הביזיון והשפלות נוראים הרבה יותר. כבודה של אומה משפיע על כל שדרות החיים, ויש ביכולתו להעלות או להשפיל את מצבה הנפשי, הגופני, הכלכלי הצבאי ועוד, בכל שדרות החיים אשר באומה. הנקודה המהותית אשר למענה האומה חיה ונושאת את דברה, היא זו אשר סובלת ומוחבאת על ידי השפלת כבודה של האומה. כל אומה יש לה אומר חיים, מטרה רוחנית אשר למענה היא חיה; נכון הדבר ומועצם פי כמה וכמה כמובן באומתנו אנו, שמטרתה ומגמתה של האומה הינו סיפור תהילת ד'. וכשדבר זה אינו מתאפשר, ויש מונע וחוסם – מתוך השפלתה של האומה, כל הערכים האחרים גם הם משתפלים ומונמכים.

בשביל כבודה של נשמת אומתנו הפנימית, שהוא הוא הכבוד של שם ד' אלהי ישראל, מקור כל הופעת הרוח, של חיינו הלאומיים בטהרתם, הננו קרואים להגיד את האומר האלהי הנצחי שלנו. בהתגלות. בפני כל העולם הישראלי

^{.22} שמונה קבצים, קובץ א, תתקג.

^{.23} בהגדרת האחדות נעזרתי במילונו של הרב קלנר שליט"א, ע"ש.

הפנימי, ובפני כל העולם החצוני של כל העמים, האומר הגדול הנצחי, שהוא מבטא בברור את רעיוננו הקדוש, ואת התחשבותנו עמו בכל מלא גבורתו ועזוזו השמימי, בכל המלוא של ההתיחסות שלו אל שיבתנו אל נוה קדשנו העתיק².

ז. מדרגת הכבוד של הצדיקים – לבריאה כולה

מדרגות מדרגות בנויה היא המציאות, גבוה מעל גבוה. לפני שנמשיך ונתאר מדרגות עליונות מאלו שעסקנו בהן, עלינו להבין דבר חשוב, יסוד רוחני שמלווה את כל החיים הרוחניים: יש להתרגל לכך שאחרי שפוגשים במושג כלשהו, אפשרי הדבר שנפגוש מושג בעל אותו שם, אך הוא יהיה שונה לחלוטין. זהו "שיתוף השם", שני דברים שונים במהות הפנימית - אך דומים בהופעתם החיצונית. כפי שלא כל דבר שיש לו גלגלים ומעביר אנשים ממקום למקום הינו אותו כלי - זה יכול להיות מטוס, מכונית או קורקינט.

נכון הדבר פי כמה וכמה לגבי המושגים הרוחניים, וגם לענייננו – הכבוד. אינו דומה מושג הכבוד שפוגשים אנו אצל עובד ד' הרגיל לעצמותו של הכבוד שנפגוש אצל הצדיק. הם אמנם משותפים בשם ויש דמיון ביניהם (וגם אפשרות להתקדמות ממדרגה למדריגה), אבל בהופעתם הם שונים בתכלית.

לכן מתרשמים אנו בצורה עליונה מכבודם של הצדיקים, מהכבוד שהם מעניקים לטבע לבריאה וכמובן לבורא יתברך. נקודת ההשקפה שלהם, שהיא המבט שבו ועל ידו הם מתבוננים על העולם, אינה דומה למבט הרגיל:

הצדיקים המופלאים – שאין עולם הזה תופס אצלם מקום מצד גבוליו, שפלותו וצמצומיו – דוקא הם (הצדיקים) מוקירים את העולם ומכבדים אותו, (ומפני מה הדבר נכון "דוקא" אצל הצדיקים) מפני שהם רואים בו עולם עליון,(כלומר) זיו טהור ממקור החיים. ויפיו וטובו (של העולם שהם רואים) מתעלה בעילויים גדולים, והרגשת הנועם והיופי שבו מתגדלת אצלם בגודל של קדושה ועדינות עליונה, עד שהנם תמיד חיים חיים מלאים, (ומה הם חיים מלאים, חיים) שיש בהם כל שיקוי הלשד של כל ההנאות האסתתיות המענגות את החיים במעלה עליונה מאד. (מדרגם הרוחנית היא כ"כ נעלה עד ש) וחושיהם הרוחניים אפילו ביחס להתוכן האסתתי הרגיל, בהכרת היופי שבמראות, שבשירה, שבסדר, שבמדינה ובמוסר, ושבכל ערך, (מה שאצל שאר בני אדם מובט במראה אנושי ואפילו נמוך, אצלהם הוא) מתכפל בכפלים אדירים, עד (כדי כך) שהם הם (נהיים אחד עם היופי והשירה וכו' והם נהיים בעצמם) הנם מקורות היופי והסידור בחיים. (ומתוך מדרגתם זו כל העולם משתנה) והעולם מזדהר ביופיו, והסידור בחיים. (ומתוך מדרגתם זו כל העולם משתנה) והעולם מזדהר ביופיו,

ומתעלה בתפארתו, על ידי השפעת זיו נשמתם. וכל בעלי אומניות שבחכמות היפות מתעלים, מתעדנים ומתברכים על ידי השפעתם. כי הם בעצמם {הצדיקים} הנם שרויים בספירת התפארת האלהית, {מדרגה ש} הכוללת בחטיבה אחת כל הדרת שמים וארץ, והתפארת הולכת ומתפשטת על כל היצור, ועל כל מעשיהם, על כל רחשי לבם ונטיותיהם, ואור מלך ביפיו הולך ומתגלה על ידם 5.

מופלא ומדהים הדבר: ישנם צדיקים במציאות שנוכחותם עצמה מעלה, מרוממת ומכבדת את כל העולם כולו, כולל אותנו, אל מעבר למדרגתנו הרגילה. המבט המכובד שאותם צדיקים רוכשים כלפי העולם הינו מבט אלוקי, מבט שרואה את העליוניות שבכל דבר, את הצד המעולה וההרמוני, שבקרבו יש הזדהות, והשלמה והתכללות עם שאר הבריאה. מתוך שכוחותיהם הפנימיים והטבע שבקרבם מאוחדים הם, מתוך שאין בקרבם שום צורר, שום כוח שמתנגד להופעת האלוקות העליונה, מתוך כך גם מבטם הוא מאוחד והרמוני²⁶.

ישראל מספרים תהילת א-ל בעצם מהותם, כלומר במבטם גנוזה היכולת לפגוש את הטבע בצידו העליון. הטבע הנמוך מתנגד הוא לבורא, מושך הוא אל חלקיו הנמוכים - אל השמרים שבעיסה; אולם לעם ישראל, כולל כל אחד ואחד בתוכו, ישנה היכולת לפגוש, לכבד ולרומם את הטבע העולמי - כולל הטבע שבתוכנו, הטבע האנושי - למדרגה כזו שבה הוא לא יצרור את הופעת האלוקות. הטבע גם הוא יצירה אלוקית כמובן, אלא שהלך והשתפל למקום שנראה שהוא כביכול סותר את האלוקות ואת רצון הבורא; דוקא אנו על ידי שמירת התורה והמצוות, על ידי המוסר האלוקי, משפיעים ומגדירים מחדש את גבולותיו של הטבע ומעניקים לו את תוכנו הפנימי, שבתוכה שהוא בעצמו חפץ לגלות. הגבולות-המצוות הם אלו שמגבלים את העיסה, שבתוכה ה'שאור שבעיסה', להיות תופחת לשם ד'.

אותו הכבוד שהעולם האלילי מכבד את הטבע, כלא הוא נחשב לגבי הכבוד הפנימי והעליון, העדין והמיושר בטהרו וקדושתו, שהעולם הישראלי ברום תעצומו הוא מכבדו. הכבוד האלילי של הטבע, איננו כי אם כבוד חיצוני, כבוד

.25 קובץ א תתד.

26. "מתוך הידיעה, שכל ההויה, מראש ועד סוף, מאוחדת היא בכח האחדות האלהית העליונה, ומפני ההוראה של הגודל והמלכות, שהיא באמת גנוזה ככל נוצר, מוכרח הדבר לבא, שאנשי הסגולה העליונה, אשר חישוף כבוד אל ביצוריו ועל ידם הוא חמדת חייהם, ראויים הם לקבל את המתנה העליונה של שפע הנבואה, המגלה להם את תעלומות היצור וסדרי מעשיהם, המונהגים בתכונה האחדותית של תוכן כל העלילות החקוק בעצמות כל המעשה אשר עשה א-להים מראש ועד סוף" (עולת ראיה א עמ' נג, "שפע נבואתו נתנו אל אנשי סגולתו ותפארתו").

של הכרח, של אלמות ותקיפות, והכבוד הישראלי בפנימיותו הוא כבוד חבתי, אידיאלי ונימוסי. הכח העליון מתגבר באומה ומתבלט ביחידיה, עד כדי שליטה על הטבע, עד כדי יכולת ואפשרות להרס חוקותיו. והאהבה הפנימית שהנימוס האלהי המיושר בתכלית משריש בתוכיותה של הנשמה, מעצים את הכח לבלי לאטרוחי כלפי שמיא, ולאהוב את הטבע על פי הופעותיו, להכיר את היופי ואת העדינות שיש בו, בכללותו ובהופעת פרטיו המתאימים. ואותה האהבה הפנימית של הטבע, הגנוזה בעומק נשמתן של ישראל, הוא יסוד היצר הרע הישראלי, שמחולק לאין קץ מתכונתו של היצר הרע של כל עם ולשון, שתחת אשר היצר הרע הכללי ששורה בכל אומה הוא מיסוד הנחש הקדמוני בפנימיותו, מכוסף הרשעה והחיבול של כעס אויל, אין היצר הרע הישראלי כי אם לבוש בלבושים הרשעה והחיבול של כעס אויל, אין היצר הרע הישראלי כי אם לבוש בלבושים מואים, אבל תוכיותו היא שלהבת אש קודש, אהבת החיים והמציאות, אהבת הטבע מצד הנימוס העליון האלהי שלו, שתוצאותיה הנה כל תיקון וכל שכלול של עולם, כל פאר המדות וכל עדנת החכמות, אור האמת, אור ד' בעוצם גבורתו.